
ПЕРСОНАЛІЇ

Лідія Тименко

До 90-річчя Андрія Андрійовича Бурячка

24 серпня 2015 року виповнилося б 90 років з дня народження знаного українського мовознавця Андрія Бурячка – колишнього працівника відділу лексикології та лексикографії Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, з 1991 року – провідного наукового співробітника Інституту української мови НАН України.

Андрій Бурячок народився 24 серпня 1925 року в селі Ощеві Грубешівського повіту Люблінського воєводства (Польща).

Нелегким було дитинство малого Андрія, сина незаможних селян. Але Андрій Бурячок понад усе хотів учитися. 1939 року він закінчив польську народну школу (6 класів) у селі Долобичеві. Незважаючи на те, що Андрій Бурячок успішно склав іспити до Сокальської гімназії, його не зарахували на курс. Після численних труднощів у жовтні 1941 року йому вдалося вступити до Сокальської гімназії, 7 класів якої закінчив до дня визволення цих земель з-під німецької окупації (1944 рік).

Восени 1944 року вступив до ліцею в місті Белзі, 2-й клас якого закінчив навесні 1945 року. Але атестату зрілості так і не отримав у зв'язку з переїздом разом з батьками на Волинь, а саме в село Башова Рожищенського району. Проте він часто згадував свою Холмщину, з любов'ю розповідав про неї, присвячував їй статті.

Того ж року вступив на підготовчі курси при Львівському університеті ім. І. Я. Франка, а пізніше був зарахований студентом філологічного факультету (українське відділення). Під час навчання в університеті виконував різні громадські доручення, виступав з науковими доповідями на студентських конференціях, брав участь у діалектологічних наукових експедиціях тощо. 1951 року закінчивши навчання, Андрій Андрійович рекомендований ученою радою університету для вступу до аспірантури Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, після закінчення якої 1954 року успішно захистив кандидатську дисертацію, присвячену назвам спорідненості і свояцтва в українській мові у 1955 році. У 1961 році вийшла друком монографія «Назви спорідненості і свояцтва в українській мові», де повною мірою виявилась широта кругозору молодого науковця, послідовність і виваженість

у висуванні гіпотез, уміння інтерпретувати найскладніші теорії. Ця праця сприяла розвитку нового напрямку в українському мовознавстві. Пропрацювавши старшим викладачем у Київському педагогічному інституті, Андрій Бурячок у 1957 році переходить працювати до Інституту мовознавства у відділ лексикології та лексикографії, який на той час мав назву відділ словників. З того часу вся подальша робота А. Бурячка пов'язана з цим відділом, який у 1991 році став структурним підрозділом Інституту української мови НАН України. Домінантами наукової творчості стали теорія мови, діалектологія, словники, етимологічні дослідження, переклади. І це не дивно, оскільки Андрій Бурячок досконало володів польською, англійською, болгарською, українською, російською, білоруською мовами та чеською зі словником.

Навчаючись в аспірантурі, він публікувався у наукових журналах і газетах, зокрема у «Діалектологічному бюлетені» – стаття «Програма для збирання назв спорідненості і свояцтва в діалектах української мови» (1955, вип. У); стаття «Назви спорідненості і свояцтва в українській мові» – у «Лексикографічному бюлетені» (1955, вип. У); стаття «Синоніми на позначення поняття «батько» в українській мові» – у «Наукових записках КДПІ» (1956, т. XX); «Із спостережень над лексикою української мови» – у «Мовознавстві» (1959, т. XV) та ін.

Більшість мовних порад та рекомендацій щодо чистоти й культури української мови опублікована у тогочасних засобах масової інформації. А в 1961 році виходить у співавторстві «Довідник з українського правопису», який перевидавався ще двічі (2-ге видання – 1973 року, а 3-тє – 1984 року). Праця складається з двох частин: орфографічні правила, що стосуються до застосування окремих літер, чергування голосних і приголосних, відмінків, закінчень, написання слів разом та окремо, з великої та малої літер і т. д. Другу частину його складають правила пунктуації.

Андрій Бурячок завжди цікавився новинками наукового життя. І як правило, знайомство з науковими працями виливалось у рецензії: на «Русско-украинский технический словарь» (1961); на працю Москаленка А. А. «Нарис історії української лексикографії» (1963), на працю Жовтобрюха М. А. «Мова української преси» (1964); Худаши М. Л. «Лексика українських ділових документів кінця ХІУ–початку ХУІІ ст.» (1965); на Пінчук С., Регушевського Є. «Словник літературознавчих термінів І. Франка» (1967); на «Ръководство на съставяне на многотомен речник на български език» (1968); на підручник «Українська мова» (ч. І) (1969); на книгу У. В. Аніченка «Беларуска-українскія пісьмова-моуныя сувязи» (1971); «М. Рильський. Ясна

зброя» (1971); на працю Русанівського В. М. «Чи правильно це написано?» (1973); на «Словарь русского языка XI–XVII вв.» (1979) та ін.

Маючи досвід роботи на педагогічній ниві, виходять «Збірник вправ і завдань з порівняльної граматики східнослов'янських мов» (1961), у якому відповідно до програм подано вправи і завдання для проведення практичних занять із курсу порівняльної граматики російської, української та білоруської мов та «Довідник з української орфографії та пунктуації» у співавторстві (1964).

Вперше в українському мовознавстві у праці «Оцінна лексика в українській літературній мові» (1967) Андрій Бурячок розглядає особливості вживання оцінної лексики в усному літературному мовленні.

Все своє свідоме життя науковець досліджував мову творів І. П. Котляревського – це було його захопленням. Ці розвідки були опубліковані: «Інструкція для укладання Словника мови І. П. Котляревського» (1961), «Семантико-синтаксичні функції прийменників у творах І. П. Котляревського і Т. Г. Шевченка» (1964), «Дослідження мови творів І. П. Котляревського» (1969), «І. П. Котляревський в історії української літературної мови» (1969), «Мовознавчі дослідження художніх творів І. П. Котляревського» (1969), «Із спостережень над фразеологією драматичних творів І. П. Котляревського» (1972), «Лексика п'єс та од І. Котляревського» (у співавторстві) (1974), «Творчість І. П. Котляревського в контексті сучасної філології» (1990).

У складі колективу лексикографів Інституту української мови НАН України Андрій Бурячок працював над створенням 11-томного Словника української мови як один із перших його укладачів, співредактор І, ІУ та Х томів і член його редколегії.

Але відомо, що робота над словником почалася в повоєнні роки. В обговоренні матеріалів словника Андрій Бурячок не стояв осторонь. Так вийшли його статті «Зразки розробки окремих слів для Тлумачного словника української мови» (Лексикографічний бюлетень, 1960); «Про склад реєстру й критерії добору реєстрових слів до Словника української мови» (Лексикографія та лексикологія, 1966); «Магістралі мовного океану (про добір та опрацювання слів у Словнику української мови)» (1972).

У 1982 році в Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР було проведено наукову конференцію з участю широкої громадськості за підсумками понад двадцятирічної роботи словників Інституту над цією науковою працею. Учасники конференції дали високу оцінку цій праці. А згодом – у 1983 році – групі вчених (серед них і А. А. Бурячкові) за її створення було присвоєно звання лауреатів Державної премії СРСР.

Виходять й інші лексикографічні праці, над якими працював Андрій Бурячок, а саме: «Російсько-український словник гірничих термінів» (1959) (редактор-лексикограф), «Словник українських рим» (1979) (у співавторстві), «Орфографічний словник для початкових класів середніх шкіл» (1983).

Активно велась робота над монографією «Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східнослов'янських мов» (1983), яка завершилась захистом докторської дисертації (1984).

У 1995 році вийшов «Орфографічний словник української мови» (3-є видання), який налічував 36 000 слів. У 2002 році вийшло доповнене 4-є видання цього словника.

Багато зроблено для перекладу військових наказів українською. Перший крок – невеличкий додаток до підручника, потім – низка статей про муштрову термінологію. У 1995 побачив світ «Російсько-український словник для військовиків», який охоплює 32 тис. історичних та сучасних термінів, де разом з М. Демським і Б. Якимичем співавтором та співредактором-лексикографом був А. Бурячок.

Андрій Бурячок працював над проблемами, які присвячені українізації Збройних сил України. Яскравим свідченням цього є його стаття «Повернімо українській армії українську військову термінологію» (1997), у якій автор пропонує запровадити у Збройних силах України національні військові звання, уніфікувавши їх зі званнями українського козацтва.

А робота над лексикографічними працями плідно тривала. Так виходять «Правописний словник імен і найпоширеніших прізвиськ» (1996); «Словник синонімів української мови» (1999-2000), де Андрій Бурячок був співавтором та співредактором; «Універсальний російсько-український словник» (2000); «Українсько-російський транслітерований словник власних імен і найпоширеніших прізвиськ» (2001) та «Словник української мови» (2012) (співавтор, співредактор).

Перу Андрія Бурячка належать 26 статей видання «Українська мова: Енциклопедія» (2000; 2-е вид. – 2004; 3-тє вид. – 2007).

Вагомий внесок ученого у мовну політику. 1990 року він пише статтю «Про державну програму розвитку української мови та інших національних мов в УРСР на період до 2000 року та завдання Товариства української мови імені Т. Шевченка», розмірковує про мовну ситуацію, бере участь в обговоренні Закону УРСР про мову 1991 р.

На початку 90-х років було створено правописну комісію, до складу якої увійшов і Андрій Андрійович. Науковець видав низку статей та брошур з обґрунтуванням концепції нової редакції правопису, роз'ясненням змін,

зокрема «Що змінилося в «Українському правописі»? (1997); «Про роботу Української національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів України» та ін.

Також Андрій Андрійович Бурячок займав активну громадську позицію. Він був членом Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка, членом Національної ради Демократичної партії України.

Андрій Бурячок – один з ініціаторів заснування Всеукраїнського товариства Івана Огієнка та організатор ряду наукових конференцій, присвячених вивченню та популяризації його творчості. У 1996 році нагороджений премією імені Івана Огієнка в галузі науки.

Андрій Андрійович активно пропагував українську мову, його невтомність була взірцем для молодих науковців.

14 вересня 2008 року Андрій Андрійович Бурячок помер, похований у Києві.

Література

1. Українська мова. Енциклопедія. – К.: „Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 2000.
2. Архівні матеріали Інституту української мови НАН України.

Lydia TYMENKO

On the 90th anniversary of Andriy Burachok